

entrevista

Salvador Oliva (Banyoles, 1942) és una referència ineludible de la lingüística i la literatura catalanes. La traducció completa de l'obra de Shakespeare, que ara revisa, ja li garantiria tota sola un lloc preeminent, però la seva màxima aportació són potser els estudis sobre mètrica. No hi ha manual modern que no remeti a la seva obra, que constitueix una aportació essencial en un camp en el qual abans d'Oliva no hi havia pràcticament res més enllà del *Resum de poètica catalana* de Rossend Llates i Alfons Serra (1932). Si no hagués coincidit amb Fèlix Martí al servei militar, és probable que avui fos botiguer i haguéssim perdut un lingüista i un escriptor. L'any 2013 es va jubilar i va deixar les classes a la Universitat. Acaba de publicar dos llibres, vol tornar a la poesia i pensa ampliar els seus estudis sobre mètrica. Pessimista respecte al futur del país, de la literatura, de la llengua i del model educatiu, parla amb vehemència. «Sóc gran i no tinc res a perdre», diu. Certament, si alguna cosa no fa, és mossegar-se la llengua.

Salvador Oliva

Passió per la llengua

LLUÍS FREIXAS > TEXT

JOAN CASTRO > FOTOS

Vaig tenir una sort immensa, perquè tot el que he fet ho dec als meus mestres, que són, bàsicament, aquests dos: Ferrater i Valverde

—No sabia que, abans de decantar-se per la literatura i la lingüística, vostè anava per comerciant.

—A casa meva tenien botiga i jo havia de continuar el negoci. Vaig estudiar fins al batxillerat –el de ciències– i després vaig anar a Barcelona a aprendre l'ofici. Quan vaig tornar em vaig presentar voluntari al servei militar per quedar completament lliure per incorporar-me al negoci, i allà vaig coincidir amb Fèlix Martí. Ell va saber descobrir la meva passió i va ser qui em va convèncer d'oblidar-me de la botiga i de reprendre els estudis.

—Si més no, té alguna cosa per agrair a l'Exèrcit.

—No, a l'Exèrcit no; a Fèlix Martí, o al temps lliure que em deixava el servei, perquè jo era l'assistent del capellà, i a les nou del matí ja quedava lliure. Des-

prés de la missa i portar-li el *xusco*, ja estava fins l'endemà.

—A la seva època d'estudiant va tornar a coincidir amb Fèlix Martí i va conèixer també Gabriel Ferrater, el seu germà Joan, i José María Valverde.

—Vaig estudiar a la Universitat de Barcelona, i vaig retrobar Martí perquè era director de la Residència dels Escolapis, que estava a dues passes de la Universitat. Després vaig anar a Anglaterra, però abans de marxar vaig estar un any a Sant Cugat. A Valverde i a Ferrater ja els coneixia d'abans. Ferrater va fer conferències a la Residència dels Escolapis perquè l'hi va dur el mateix Fèlix Martí, que també va proposar-li de fer-hi unes xerrades a Valverde quan va dimitir de la Universitat per solidaritat amb López Aranguren. Al final no hi va anar perquè es

va estimar més fer un seminari i que els alumnes anessin a casa seva. Vaig tenir una sort immensa, perquè tot el que he fet ho dec als meus mestres, que són, bàsicament, aquests dos: Ferrater i Valverde. I a la Universitat hi havia Blecua, Riquer, Rubio, Rico... molts. En Joan Ferraté, el germà d'en Gabriel, era al Canadà, i va venir un any sabàtic a Sant Cugat, que va coincidir amb l'any que jo vaig fer classes allà. Aquesta, però, ja va ser una relació personal. Ens vam fer molt amics i ens vam veure sovint fins que va morir.

—Vostè ha estat molt crític amb la universitat actual. Sent nostàlgia de la universitat d'aquella època?

—L'esperit universitari d'aquella època no té res a veure amb avui. La universitat està agonitzant o directament morta. Abans funcionava molt bé, tot i

*La universitat
està agonitzant
o directament morta*

que hi havia alguns professors dolents, però la majoria eren molt bons. No sé què ha passat. Quan vaig tornar d'Anglaterra –al curs 1969-1970– ja vaig trobar que la Universitat no era la mateixa. Abans hi havia grups d'estudiants molt inquietos. Potser era la influència dels professors que teníem, però ara no veig, en termes generals, que hi hagi aquesta inquietud, aquest afany de saber i d'aprendre. Jo he establert amb els meus alumnes una relació força amical, i he trobat gent inquieta, però poca: un, dos alumnes per curs...

—**La causa d'aquests canvis pot ser la socialització dels estudis universitaris?**

—És possible, però el sistema es va anar deteriorant. Això és una qüestió llarga: hi ha aquest problema dels catedràtics que acumulen becaris i no-

més pensen en la seva projecció personal, però no pensen en la universitat. Jo crec que la raó principal és el deteriorament del sistema i que els professors que hi ha ara vam estudiar durant la dictadura, mentre que els professors que jo vaig tenir s'havien format abans, en condicions millors. Hi havia professors que els havia posat el règim, però simplement no anàvem a classes: *empollàvem*, ens preniem Centramina per estudiar en època d'exàmens i aprovàvem com podíem, però ens estalviàvem l'avorriment de nou mesos.

—**Pensava que el consum d'amfetamines per estudiar era un mite.**

—No. Aleshores es venien lliurement i es consideraven mers estimulants. Les utilitzava molta gent, però només en l'època d'exàmens. Era un setmana de centramines per aprovar el curs, i prou.

—**A banda del sistema, no ha canviat també el perfil i els interessos de l'alumne? O és que la universitat està massificada, també?**

—Sí, pot haver canviat l'alumnat perquè també s'ha deteriorat l'ensenyament bàsic i, en conseqüència, ha baixat el nivell d'arribada dels alumnes a la universitat. Em sembla que tot això és conseqüència dels plans d'estudis, de la LOGSE. El canvi de graus de quatre a tres anys sembla un ardit per fer veure que els pares estalviaran diners, però en realitat en gastaran més, perquè amb el grau no n'hi haurà prou, i la gent farà màsters i després doctorats. Si calen filtres, no són pas aquests els que ens convenen. Aquest és un filtre només econòmic, no pas de talent.

—**Acaba de publicar dos llibres: *Poesia i veritat* (Edicions de 1984) i *La***

“ **Poesia i veritat és una compilació de la didàctica de la poesia que feia a la universitat** ”

rehumanización del arte. Ética y estética en la literatura y las artes (Ediciones Zarcillo).

—*Poesia i veritat* és una compilació de la didàctica de la poesia que feia a la universitat. És bàsicament la compilació d'una assignatura, la meva preferida, la que jo creia important. Comença amb una exposició sobre la fal·làcia de separar forma de contingut, però la part central del llibre està formada per l'anàlisi de poemes de Shakespeare, Verlaine, Carner, Riba, Foix, Ferrater...

—**La rehumanización del arte (Zarcillo) és una resposta a La deshumanización del arte, d'Ortega y Gasset?**

—El llibre comença sent una resposta a Ortega, però va més enllà. Ortega fa una defensa de l'art abstracte i està en contra de la representació. És una beneiteria, perquè la representació ha tornat. Ortega diu que en l'art figuratiu ens interessem més per allò que representem que no pas per la forma, i que si eliminem la representació ens queda forma pura. Deslliga, per tant, forma de representació. En tot cas, la deshumanització de l'art va ser un experiment interessant perquè els abstractes dolents són els que repeteixen el que ja han fet els primers. Ara, podent tenir dues coses, hem conformar-nos amb una?

—**Però el llibre va més enllà...**

—Sí. Com he dit, estic totalment en contra de la separació de forma i contingut, i aquí desenvolupo més aquesta tesi. No hi ha continguts en art. Només hi ha forma i interpretació, i parlar de forma i contingut és reduir l'art al llenguatge ordinari. Pensar que has de comunicar alguna cosa és un mal plantejament per fer art. Tu comuniquis formes i el lector, si l'obra està ben feta, interpreta aquestes formes en relació amb la seva experiència personal i en treu un profit. L'essència de l'art és la capacitat de transmetre veritat, que és un concepte que va més enllà de la versemblança o la sinceritat de l'autor. La veritat és indissociable de la bellesa. Si l'obra no és reeixida, no transmet ve-

No hi ha continguts en art. Només hi ha forma i interpretació, i parlar de forma i contingut és reduir l'art al llenguatge ordinari

ritat per més continguts que ens vulgui comunicar. No és un concepte fàcil.

—L'any 1975 va publicar *Marees del desig*. Des d'aleshores ha conreat la sàtira durant anys als diaris, ha recollit aquesta poesia en llibres, ha fet la novel·la en vers *Fugitius*, ha escrit textos acadèmics, ha traduït, però sembla haver abandonat la lírica. No ha tingut mai interès a tornar-hi?

—La lírica està ja molt gastada i has de ser un geni per renovar-la, un geni realment gran. Per tant, és millor seguir altres camins que donin més de si. I jo crec molt en la poesia narrativa. Quan hagi acabat la revisió de la traducció de l'obra completa de Shakespeare, tinc ganes de reprendre la poesia, però no serà lírica: no sóc prou bo. Serà narrativa, n'estic segur.

—Els seus estudis sobre mètrica són una referència, i els ha anat revisant i ampliant. És una feina tancada?

—No, és la meva passió. I em sembla que encara he descobert una cosa nova en la mètrica complexa, que és la que jo utilitzo per traduir Shakespeare, i faré un llibret petit per explicar-ho.

—La seva aportació a la mètrica és indiscutida, tret potser d'alguna esmena mínima, com quan Jordi Parramon critica que negui la possibilitat de traslladar els hexàmetres llatins al català modern.

—Continuo pensant que el lector convencional no pot identificar el vers, i és una convicció que tinc molt ferma. Ell diu que sí perquè, com tots els que fan clàssiques, ho ha après, però el lector corrent no pot, perquè ha canviat la fonologia de la llengua. Ara, això és una qüestió molt concreta, la mètrica clàssica aplicada a la llengua catalana. Però la mètrica en general, com totes les arts, és canviant, i per això tinc ganes d'explicar la mètrica complexa.

—Evoluciona perquè també evoluciona la llengua?

—L'art evoluciona perquè la repetició no funciona mai. La mètrica és una

part molt petita del vers, però també evoluciona. Això no vol dir que no puguis fer un sonet, però hi ha la possibilitat de pensar que la mètrica accentual té més possibilitats que la que tenim ara. Per exemple, un vers de nou síl·labes que tingui accents a la tercera, la sisena i la novena funciona, això és (fa onomatopeies simulant el ritme d'un vers): *titatà titatà titatà*. Això funciona i, en canvi, és un enneasíl·lab, i en català no se'n fan.

—I en quin punt es troba la revisió de la traducció de Shakespeare?

—Crec que anem pel vuitè volum, i ens en queden trenta, però ara treballo sense presses. Vull deixar una traducció definitiva perquè la primera, que es va fer en col·laboració amb TV3, vaig haver de fer-la massa de pressa. Ara, com que no ha de passar per la televisió, puc anar al meu aire, i ara que

he acabat aquest dos llibres m'hi podré posar més, però tinc un problema amb l'editorial. Ho estem fent amb Vicens Vives i ho estem fent molt malament perquè a aquesta editorial només l'interessa el llibre de text, i no distribueix. Estic pensant a canviar perquè, si el llibre no es distribueix, l'esforç és inútil.

—Ja fa molts anys va escriure un poema dedicat a una escriptora que conforia gènere i sexe, aquell que deia que «no fan l'amor el be i la bena». La qüestió de la correcció política i el desdoblament de gènere ha anat a més.

—Ha anat a més, i és la follia instal·lada, ja no hi ha res a fer. Ara estic traduint una *Àlícia* per a infants i l'editorial em va dir que hi havia de posar *Àlícia per a nens i nenes*. I els vaig dir que no, que amb *Àlícia* per a infants estaven inclosos nens i nenes. És gènere no marcat, i inclou el masculí i el femení.

“*La lírica està ja molt gastada i has de ser un geni per renovar-la, un geni realment gran. Per tant és millor seguir altres camins que donin més de si*”

—**La filòloga Carme Junyent diu que el problema és la societat i no la llengua. Si la societat canvia, també canviarà la llengua.**

—És que no cal que canviï. El mot «blanc» no té cap morfema, ni de gènere, ni de nombre, ni de res. «Blanca», sí: és un mot marcat femení. «Blancs» és un plural. «Blanc» és un mot sense marcar.

—**Hi ha termes que fan fàcil d'entendre-ho. Per exemple, no desdoblem cantant i cantanta.**

—Ja hi arribarem. El que trobo bestial del feminisme és que diuen a la televisió que dos de cada tres vailets són partidaris de controlar la xicota, i ningú no diu res, i en canvi posen el crit al cel pel gènere gramatical.

—**Ara es torna a parlar del futur de la llengua. El filòleg Pau Vidal acaba de publicar un llibre (*El bilingüisme mata*, editorial Pòrtic) molt crític amb l'optimisme dels darrers anys respecte de la normalització, i afirma que pot arribar un moment que ens pensem que parlem en català i en realitat parlarem en castellà.**

—Jo penso que no morirà, que continuarà existint. Però el problema no

és aquest; el problema és si serà una llengua capaç de fer bona literatura. Per a mi –ho dic des d'un punt de vista estrictament personal, no té perquè afectar ningú més–, per a mi que en castellà diguem «*coser y cantar*» i que en català diguem «bufar i fer ampolles» no és revelador de res. El que és important d'una llengua és que sigui capaç de fer bona literatura. Si no és així, els catalans de talent escriuran en castellà i els catalans continuaran parlant un català bastant fet malbé, probablement horrorós. Acabar-se, la llengua? No ho crec, però no serà un català prou dúctil per poder fer obres literàries com la de Carner, per exemple.

—**De fet, de malbé, ja ho està força, el català corrent, no? Què en pensa, de l'estàndard dels mitjans?**

—El de TV3 és horrorós. No podria ser pitjor –vaja, pitjor sempre pot ser-ho (riu)–, i amb ultracorreccions, que és el pitjor per a la llengua, perquè la ultracorrecció és el verí interior. En els teatres diuen: «La funció és a punt de començar». O l'espectacle, que ara diuen l'espectacle: «L'espectacle és a punt de començar»... Això no ho ha dit mai ningú. L'espectacle «està» a punt

de començar. No sé per què tenen tanta ràbia al verb «estar», que és un verb català perfectament viu, i volen imposar una ultracorrecció que després la gent no sap què ha de dir. I això és el que mata una llengua, la falta d'espontaneïtat.

—**Aquests debats els arrosseguem des de mitjan anys vuitanta, amb les polèmiques sobre el català *heavy* i el català *light*, que en dèiem aleshores. Entenc que creu que el problema lèxic és menor i que considera que el problema realment greu és la sintaxi?**

—Bé, aquesta és la vulgarització del problema. La incorporació d'un neologisme o l'ús d'un barbarisme no ha de ser cap dificultat, en absolut. El problema és efectivament la sintaxi, però també la fonètica i la prosòdia. L'entonació està pràcticament perduda. S'està imposant l'entonació castellana, i d'això ningú no se n'adona. A la botiga sents a dir: «A quin preu va el peix?» en to ascendent, en lloc de: «A quin preu va (fa una pausa) el peix?» Hi ha una pausa, però no és exactament una pausa, és entonatiu. En castellà el to és ascendent, i en català ascendeix fins al verb i després baixa.

“*L'art evoluciona perquè la repetició no funciona mai. La mètrica és una part molt petita del vers, però també evoluciona*”

—Això afecta directament els actors, els locutors... Quan va escriure el *Tractat d'elocució* afirmava que l'adreçava tant als actors com a les persones que han de parlar en públic, mestres, polítics...

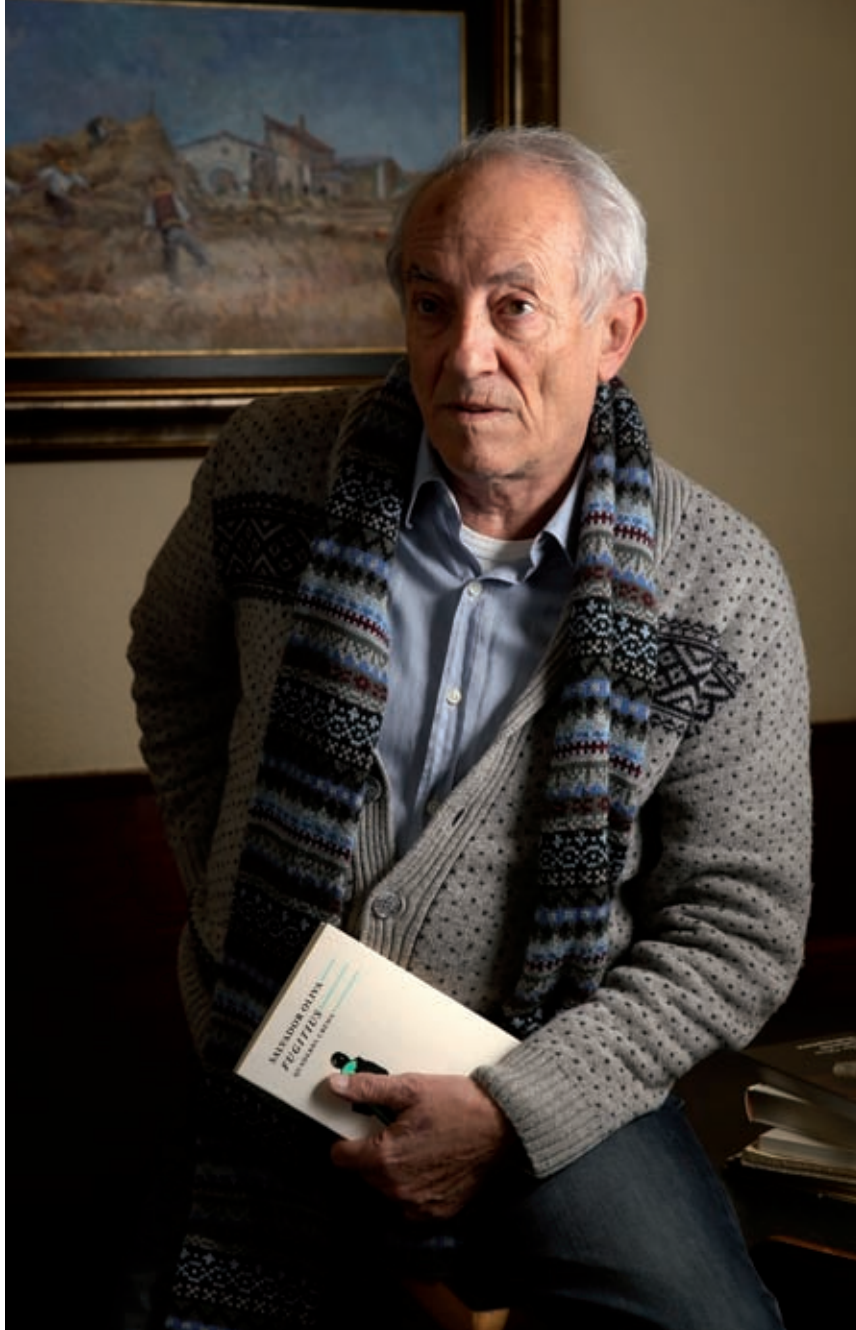
—No hi ha res a fer, i és difícil de transmetre. S'hauria de publicar un llibre amb CD perquè sense sentir-ho és molt difícil d'explicar. Es publicarà segurament a l'Institut del Teatre un curs d'elocució que vaig fer amb la Carolina Colom. És bastant imminent. En teatre el problema és prosòdic. Vaig anar amb la meua filla a teatre a veure *La rosa tatuada*. En una escena, un capellà proposa a la protagonista d'entrar a casa seva i ella, que li endevina les intencions, s'hi nega. Aleshores el capellà pregunta (estrafà la veu) «per què no vooools (fa una pausa) entraaaaar (fa una altra pausa) aaaa casa tevaaaa?». I la meua filla em diu: «Anem, papa?». I jo: «Sí, sí, anem». Si el que volia era saber per quin motiu no volia entrar a casa seva, «vols» va amb «entrar», i l'actor va col·locar la pausa al mig. Està tot malament: les unitats d'emissió, l'entonació... Tot trenca la il·lusió que allò que passa a l'escenari és veritat. Veus? No hi ha veritat.

—Vostè ha estat sempre molt crític amb el nacionalisme. L'evolució política dels darrers anys ha fet variar la seva opinió?

—No, no ha variat. Evidentment, estem governats per l'Espanya negra, i el Partit Popular és el gran artífex de l'independentisme català, però, davant de les agressions de Madrid, penso que hauríem d'haver reaccionat diferent. Penso que el camí que hem agafat és un atzucac, un camí sense sortida que generarà una enorme frustració. Per combatre el nacionalisme espanyol, no crec que la solució sigui més nacionalisme. Dos nacionalismes contraposats condueixen al conflicte, la impossibilitat d'entendre's, i es va de mal en pitjor.

—I quina alternativa tenim?

—Si la sabés em faria polític per proposar-la (riu), però penso que contra

el nacionalisme espanyol s'ha de fer treballar la imaginació, la intel·ligència i la fermesa, perquè, evidentment, cal plantar-se davant de les agressions de Madrid, cosa que Pujol no feia. Pujol va pidolar constantment. No n'hi ha hagut, de fermesa. A Catalunya, el pujolisme ha estat letal, i no ho dic jo: ho deia Joan Ferraté, ho deia Josep Pla i ho deia Josep Tarradellas.

—Fa vint anys em va dir en una entrevista que no llegia autors contemporanis. L'argument era que si realment valien la pena ja ho sabia més endavant.

—Continuo sense llegir literatura contemporània, tret que siguin amics meus. Tinc molts clàssics per llegir i molt poc temps. I vint anys són pocs per veure què n'ha de quedar. No arriba a ser ni una generació.

—Però si tothom fes aquest exercici de profilaxi el món editorial faria fallida.

—No, què va: el Planeta seguiria igual.

Lluís Freixas
és poeta i articulista.

Jo penso que el català no morirà, que continuarà existint. Però el problema no és aquest; el problema és si serà una llengua capaç de fer bona literatura